

як в області зародка так і в області ендосперму. Для забарвлення використовують різні барвники – розчин йоду в йодистому калії, анілінові і гістологічні барвники. Ефективність методу залежить від культури, а саме йодистий розчин більш придатний для пшениці, барвники – для пшениці, жита, кукурудзи, зернобобових культур. В Інституті рослинництва ім. В. Я. Юр'єва були підібрані барвники для кукурудзи, визначено їх концентрації, встановлено експозицію обробки насіння.

Кип'ятіння в розчині гіпохлориту натрію. Метод спочатку було рекомендовано для визначення пошкоджених зародків пшениці і кукурудзи. Але випробування показало, що метод придатний лише для насіння жита у разі його сильного пошкодження, тому має обмежене застосування.

Визначення травмування за інтенсивністю початкового росту насіння. Полягає у визначенні сили росту, коефіцієнт кореляції якої досягає 0,900,92 відносно польової схожості. Проте метод рекомендується лише для здорового насіння (не ураженого хворобами), у певній мірі травмованого механічним шляхом, оскільки при аналізуванні ураженого насіння неможливо виділити окремо вплив травмування.

Метод пророщування насіння на ложі, змоченому слабким розчином сірчаної кислоти. Визначення ведеться на основі стандартного методу пророщування насіння. Ложе для зернових культур змочують розчином сірчаної кислоти в концентрації 0,050,07 %, а для насіння кукурудзи – 0,07-0,1 %. Така концентрація сірчаної кислоти у першу чергу діє на процес проростання травмованого насіння, наближаючи його до польових умов. Однак відомо, що розчин кислоти діє по-різному ще залежно від сортових особливостей насіння, тому результати методу можуть бути неточними.

Обробка насіння 0,2%-ним розчином формаліну. Суть методу полягає в тому, що насіння протруюють у розчині формаліну протягом 10 секунд з послідувочою їх витримкою – замочуванням протягом 2 години, а потім пророщують стандартним методом, порівнюючи з контролем. Метод має обмежене застосування і не придатний для насіння кукурудзи.

Обробка насіння 50%-ним розчином сірчаної кислоти. Полягає у токсичній дії сірчаної кислоти на зародок, якщо він має пошкодження.

Для цього насіння замочують в розчині сірчаної кислоти протягом 10 хв. – для жита, для пшениці – 1-2 хв., і для ячменю – 15 хв. Після замочування насіння ретельно промивають до нейтральної реакції, а потім пророщують, результати порівнюють із пророщуванням контрольного (необробленого) насіння. Метод є також неточним, оскільки, як відмічалось, існує сортова стійкість насіння до агресивних чинників.

Виходячи із відомих прямих і непрямих методів визначення травмованого насіння, було свого часу запропоновано найбільш придатний для кукурудзи, який врахував її біологічні особливості і фізико-механічні властивості. До нього відносяться метод перегляду насіння під лупою, забарвленого в анілінових барвниках.

В процесі аналізу рекомендується виділяти наступні uszkodження: 1 – ціле зерно; 2 – вибитий зародок; 3 – макротравми зародка (вибита частина зародка); 4 – мікротравми зародка (пошкоджена плодова і насіннева оболонка); 5 – пошкоджена плодова оболонка над зародком; 6 – мікротравми ендосперму; 7 – мікротравми зародка + мікротравми ендосперму.

У цілому, до найбільш шкочинних видів травмування, у лабораторних і польових дослідах відносились макротравми зародка і ендосперму, які істотно знижували врожайність зерна – від 0,57 до 3,22 т/га (10,950,4 %) порівняно з цілим насінням. Вміст насіння з такими видами травм не повинен перевищувати 515% залежно від сортових особливостей гібридів, їх післязбиральної і передпосівної підготовки.

Виходячи із впливу окремих видів ушкоджень та їх можливих наслідків нами розроблено техніко-технологічні заходи попередження травмування насіння гібридів кукурудзи в процесах збирання і післязбиральної обробки. До них належать: збирання при вологості зерна не нижче 2224%, оскільки при нижчій різко зростає вилучення і вміст травмованого насіння; його відбір перед сушаркою; контроль за режимами сушіння, обмолоту і сепарування; пом'якшення умов транспортування зернових мас. Заходи упроваджено на кукурудзообробних заводах і насінницьких господарствах Дніпропетровської області, результатом було збільшення виходу високоякісного насіння на 512%.

УДК 633.15:631.527

ОЦІНКА НОВИХ ІНБРЕДНИХ ЛІНІЙ КУКУРУДЗИ ЗА МЕТОДИКОЮ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ СОРТІВ (ВОС-ТЕСТ)

А. В. Бебех, аспірант

ДУ Інститут зернових культур НААН України

Вивчення самозапилених ліній та гібридів кукурудзи це дуже складний та багатоплановий селекційний процес. Комплексна оцінка самоза-

пилених ліній кукурудзи проводиться за морфологічними та господарсько-цінними ознаками в процесі комплексу польових та лабораторних

досліджень за методикою експертизи сортів (ВОС-тест), за результатами яких приймається рішення щодо передачі зразків на державну реєстрацію з подальшим занесенням до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні

Ключові слова: кукурудза, експертиза, ВОС-тест, відмінність, однорідність, стабільність, інбредна лінія

Вивчення самозапилених ліній та гібридів кукурудзи це дуже складний та багатоплановий селекційний процес, завершальним етапом якого є науково-технічна експертиза лінії або гібрида з визначенням новизни, відмінності, однорідності та стабільності. Для цього необхідно провести комплекс польових та лабораторних робіт з описом морфологічних та господарсько-цінних ознак.

Експертизу зразків кукурудзи звичайної (*Zea mays L.*) на відмінність, однорідність, стабільність (ВОС-тест) виконують в умовах, що забезпечують задовільний ріст і розвиток рослин та достатній рівень виявлення характерних ознак генотипу. Розмір ділянок та густина стояння рослин плануються з розрахунку можливості вилучення рослин або їхніх частин для вимірювань і підрахунків без шкоди для обстежень, які тривають до кінця циклу вирощування [1]. Кожне дослідження для інбредних ліній має включати щонайменше 40 рослин.

Самозапилена лінія вважається однорідною, якщо з урахуванням особливостей вона чітко відрізняється від будь-якої іншої, загально відомої до дати, на яку заявка вважається поданою. Експертизу на відмінність проводять після отримання результатів морфологічного опису першого року. Якщо лінія-кандидат може бути вирізнена з-поміж загальновідомих ліній методом порівняння їхніх описів, то вона є відмінною. Генотип вважається стабільним, якщо його основні ознаки, відзначені в описі, залишаються незмінними після неодноразового розмноження, чи у разі особливого циклу розмноження, наприкінці кожного такого циклу [1]. Зазвичай, коли зразок однорідний, він може вважатися стабільним.

Метою наших досліджень є комплексна оцінка самозапилених ліній кукурудзи за морфо-біологічними та господарсько-цінними ознаками в процесі комплексу польових та лабораторних досліджень.

В умовах ДП «ДГ «Дніпро» протягом 2015-2016 рр. було вивчено 80 самозапилених ліній кукурудзи різних генетичних плазм (Iodent, Lancaster, BSSS, LancasterxBSSS, IodentxMix), які широко використовуються при селекції середньостиглих та середньопізніх гібридів в ДУ Інститут зернових культур НААН України.

Експертизу ліній кукурудзи на відмінність, однорідність, стабільність (ВОС-тест) проводили з визначенням 35 показників [1, 2]. Опис морфологічних ідентифікаційних ознак ліній здійснювали методом візуальної оцінки, і за допомогою вимірювань та підрахунків залежно від виявлення ознак.

За роки дослідження значний середній розмах варіювання мали показники «волоть: антоціанове забарвлення основної колоскової луски (на середній третині головної осі)» та «листок: антоціанове забарвлення піхви середньої частини рослини», відповідно 87,1 % та 93,9 %. Низький та середній рівень варіювання мали показники «качан: кількість рядів зерен», «качан: за довжиною (без обгортки)», «волоть: кут між головною віссю та бічними гілочками (на нижній третині головної осі)», «качан: тип зернівки» та «качан: колір низу зернівки» відповідно 35,4 %, 35,6 %, 29,6 %, 17,8 % та 5,5 %. Найбільш нестабільними значеннями відзначились показники «стебло: зигзагоподібність», «качан: антоціанове забарвлення шовку» та «качан: інтенсивність антоціанового забарвлення шовку», які мали розбіжність відповідно на 44,4 %, 71,3 % та 45,5 %.

У подальшому буде продовжено вивчення вихідного матеріалу за системою ВОС-тесту з визначенням 35 показників, проведено групування ознак за стабільністю їх прояву в різних умовах вирощування; визначено головні кластери ознак, які впливають або мають тісний кореляційний зв'язок з продуктивністю рослин; вивчено ознаки, які формують адаптивні характеристики самозапилених ліній для їх подальшого використання в селекційному процесі.

Бібліографічний список

1. Методика проведення експертизи сортів рослин на відмінність, однорідність та стабільність (ВОС-тест). Зернові. / За ред. Ткачик С. О. – К.: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – 148 с.
2. Методика проведення експертизи сортів рослин групи зернових, круп'яних та зернобобових на придатність до поширення в Україні (ПСР) / За ред. С. О.Ткачик - К.: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – 82 с.